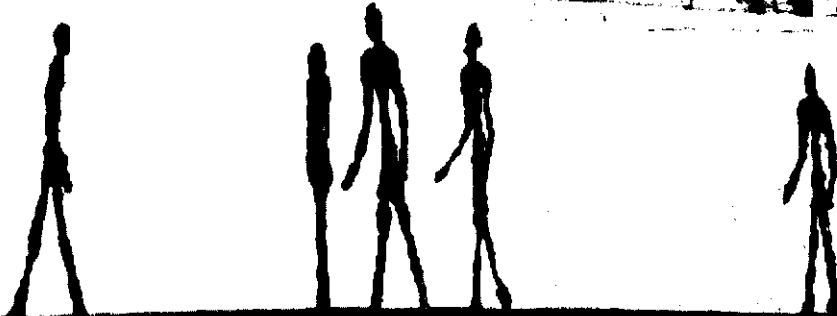

محمود اسعدی

خلافہ های مدیریت توپیک عالم

مجله جامع علوم انسانی
در ایران

چکیده

برنامه‌ریزی‌های منسجم برای نهضت تولید علمی و جنبش نرم‌افزاری در ایران اسلامی و تحقق روشمند اهداف عالی این نهضت در عرصه‌های مختلف تولید و فن‌آوری نیازمند به‌کارگیری شیوه‌های درست و اصولی مدیریتی است. گسترش علم، فرهنگ و هنر در دو نهاد عظیم حوزه و دانشگاه، از جمله خاستگاه‌های اساسی این حرکت عظیم است و بدون توجه جدی به این دو نهاد نمی‌توان به نتایج این حرکت امید چندانی داشت.

در عرصه برنامه‌ریزی و مدیریت، مقوله اطلاعات از آن جهت که ابزار اصلی تلاش علمی و رشد همه‌جانبه است از اهمیت اساسی برخوردار است. برای زمینه‌سازی و ایجاد نهضت علمی و نرم‌افزاری در تمامی عرصه‌های تولید علم و نیز برای شکستن انحصار علمی در صحنه جهانی، ارزیابی وضعیت مدیریت اطلاعات در تولید و فن‌آوری در دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه کشور در سه حوزه علم و فرهنگ و هنر بسیار ضروری است.

دیدگاه سنتی مدیریت بر این باور بود که مدیریت یک ذوق است و هر که این ذوق را داشته باشد، مدیر خوبی است و عده‌ای مدیریت را یک استعداد می‌دانند که بعضی افراد از آن بالقوه یا بالفعل برخوردار هستند و عده‌ای هم بر این باورند که مدیریت یک نوع هنر است و هر که از این هنر برخوردار باشد می‌تواند مدیری موفق باشد اما امروزه ثابت شده که مدیریت، علاوه بر آن‌هایی که گفته شد یک توانمندی علمی همراه با فرآیندنگری و فراگیراندیشی است. مدیریت علمی باید متکی به دانش و اطلاعات باشد تا هم جریان اطلاعات را رهبری کند و هم از ثروت اطلاعاتی برای رشد مبانی مدیریتی خود بهره‌مند شود.

در جهان امروز دیگر نمی‌توان به‌آسانی ضرورت انتقال علم، اطلاعات و فن‌آوری را به کشورهای در حال توسعه نادیده گرفت. حتی کشورهای رشدیافته نیز ترجیح می‌دهند و ناگزیرند که بخشی از دانش و فن‌آوری مورد نیاز خود را وارد نمایند اما مسأله این است که ورود دانش و فن‌آوری خارجی تحت شرایط برنامه‌ریزی شده‌ای انجام گیرد.

فرآیند تولید اطلاعات از طرق ابزار الکترونیکی، مشتمل بر پست الکترونیک، وب و... را نشر الکترونیکی

تعریف کرده‌اند. نشر الکترونیکی شامل آن‌چه که در محیط وب عرضه می‌شود و نیز گونه‌های غیرچاپی مانند خبرنامه الکترونیکی، دیسک نوری و گروه‌های مباحثه‌ای در اینترنت و... می‌شود. وب مانند بقیه خدمات اینترنت مبتنی بر خدماتی است که از طریق آن می‌توان به گستره وسیعی از منابع اینترنت دسترسی پیدا کرد. برخلاف پیچیدگی اینترنت، ماهیت خود وب نسبتاً ساده است. از طرف دیگر وب جهانی بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین مجموعه اطلاعاتی است که تا به حال گردآوری شده و تلاشی است برای مرتبط ساختن این‌بای بشر با روشی قدرتمند.

اطلاعات در دنیای امروز یا عصر اطلاعات دارای ویژگی‌هایی است که به اعتبار آن می‌توان وضعیت مطلوب آینده را ترسیم کرد. پراکندگی جغرافیایی، انبوهی، سرعت روزآمد، تنوع موضوعی اطلاعات بین رشته‌ای‌ها از اهم مسائلی است که مقوله اطلاعات، امروزه با آن روبه‌رو است. حرکت اطلاعات در روند تبدیل به دانش در مسیر اخص‌گرایی که جامعه اطلاعاتی امروز را تحت سه مقوله اطلاع‌سازها، اطلاع‌پردازها و اطلاع‌خواه‌ها مشخص کرده نیازمند برنامه‌ریزی خاصی می‌کند. بررسی مسیر تولید و تولد روش‌ها، ابزار، اندیشه‌ها و روندهای اشاعه اطلاعات از نظرگاه تاریخی، مستجر به دست‌یابی رویکردهای اطلاعاتی خاصی در عصر حاضر از جمله حرکت به سمت تخصصی‌شدن، خودکارسازی، کیفیت‌گرایی، اطلاعات ناب، جلوگیری از ریزش کاذب و اطلاع‌رسانی گزینشی شده و پیش‌بینی می‌شود هزاره سوم، هزاره اطلاع‌رسانی گزینشی در مفهوم خاص آن باشد.

با توجه به رشد شگفت‌انگیز علوم و تکنولوژی و سرعتی که با آن دانش نو عرضه می‌شود و منسوخ شدن دانش گذشته، سرعت کهنه شدن دانش فنی و اجباری شدن بازگشت فارغ‌التحصیلان قدیمی به مدارس به معنای نوعی کلمه برای نوکردن مهارت‌های خود، فراوانی دانشمندان دست‌اندرکار و وجود مجلات علمی و فنی بسیار، افزایش تخصص و مشکل شدن تفهیم و تفهم و مبادله اطلاعات، فاصله زمانی اندک بین پژوهش و کاربرد و نیاز به کسب اطلاع را آنی‌تر و شدیدتر؛ گذار روزافزون از مبادله چاپی به منابع الکترونیکی روی شبکه،

اجتناب‌ناپذیر می‌شود.^۱

انجامید که یک کار گروه در یک فرآیند باز و فراگیر، مکانیزم مشارکت فعال و همه‌جانبه دولت‌ها، بخش خصوصی و جامعه مدنی را از سوی کشورهای توسعه‌یافته و رو به توسعه به پیشنهاد اعلامیه اجلاس زیر نظر کوفی عنان تشکیل دهد و تا سال ۲۰۰۵ (اجلاس تونس) یک تعریف کاری از حاکمیت اینترنت ارائه کند، اما هنوز یک بحث پیچیده و چندوجهی است که به مباحث کارشناسی همه‌جانبه نیاز دارد تا از سطح یک واکنش سیاسی به سطوح یک مقوله کاملاً کارشناسی ارتقا یابد.^۲

دانایی محورکردن جامعه، اجتناب‌ناپذیر است. درصد بسیار بالایی از جمعیت کشور ما زیر ۳۵ سال هستند. ۲۰ میلیون دانش‌آموز داریم و ۷/۵ میلیون نفر پشت درهای مدرسه هستند، یعنی تقریباً نیمی از جمعیت ما زیر ۲۰ سال هستند و اگر برنامه‌ریزی صحیح سه ساله‌ای داشته باشیم، معجزه‌ای در زمینه ICT در کشور ما اتفاق می‌افتد که امکان و زمینه قوی آن در هیچ کشور دیگری وجود ندارد. با توجه به پراکندگی در کشورهای مختلف جهان طبیعتاً یکی از بخش‌هایی که نیاز اساسی به ICT دارد، دستگاه‌های فرهنگی و هنری هستند. پس از پایان دهه ۹۰ و آغاز هزاره سوم دنیا وارد مرحله جدیدی از تکامل تکنولوژیک خود به نام عصر اطلاعات شد. عصر اطلاعات ساختارها و ملزومات خود را با فن‌آوری‌های موجود منطبق ساخت و بر اساس نیازهای حاصل شده زمینه زایش فن‌آوری‌های جدیدی را فراهم کرد. گره‌خوردگی ابزارهای ارتباطی و اطلاعاتی ظرف چند ساله اخیر رشد بسیاری یافته است و موجبات شگفتی بسیاری از صاحب‌نظران و اندیشمندان علوم اجتماعی را فراهم کرده است. اینترنت به عنوان یک جامعه بزرگ بدون مرز مجازی در واقع شمایی از مدینه فاضله‌ای است که در آن افراد بدون توجه به جنسیت، ملیت، رنگ پوست، نژاد و اخلاق می‌توانند از تمامی مواهب موجود به صورت مساوی بهره‌مند شوند و خود نیز آنچه را که جامعه می‌خواهد با دیگران به اشتراک گذارند.^۳

در ایران با تصویب طرح ملی فن‌آوری اطلاعات در دولت و با گنجاندن فصل دولت الکترونی در طرح مذکور، گویا امیدهای گذشته و حال به تحقق نزدیک شده‌اند. گام‌های برداشته شده هر چند با تأخیر زیاد مواجه بوده‌اند، اما انتظار می‌رود که با سرعت گرفتن بتوانند تا حدی جبران‌کننده گذشته باشند. طرح مذکور هر چند هنوز چندان عمومی نشده و صاحب‌نظران به آن دست نیافته‌اند، اما می‌توان انتظار داشت که دربرگیرنده اهم عواملی باشند که به طور مستقیم و غیرمستقیم در پیشبرد توسعه فن‌آوری اطلاعات کشور و نیز پیشبرد اهداف

جامعه اطلاعاتی، جامعه‌ای است که در آن کیفیت زندگی، گستره دگرگونی اجتماعی و توسعه اقتصادی، به میزان رو به افزایشی به اطلاعاتو بهره‌وری از آن متکی است، در این جامعه، استانداردهای زندگی و الگوهای کار و فراغت، نظام آموزشی و فعالیت‌های اقتصادی، همه تحت تأثیر پیشرفت‌هایی است که در عرصه اطلاعات و دانش روی می‌دهد و نشانه این امر، تولید رو به گسترش کالاها و خدمات مرتبط با اطلاعات و اشاعه آن‌ها از طریق حلقه گسترده‌ای از رسانه‌ها و به‌ویژه تکنولوژی چند رسانه‌ای متکی بر ساختار الکترونیک مرتبط با امر ذخیره، پردازش و انتقال اطلاعات است: تکنولوژی ذخیره‌سازی اطلاعات، تکنولوژی اینترنت، تکنولوژی چندرسانه‌ای و تکنولوژی نرم‌افزار، جامعه اطلاعاتی بنابراین مبتنی است بر شبکه و تکنولوژی اطلاعاتی.

عمده فعالیت تکنولوژی اطلاعات، در جامعه اطلاعاتی روی شبکه‌ها انجام می‌گیرد و شبکه، یک مجموعه مشارکت‌دار از منابع اطلاعاتی و منابع انتقالی اطلاعاتی که عرضه‌کننده خدمات ارتباطی است و این امکان را می‌دهد که منابع اطلاعاتی دو دسترس دیگران قرار گیرد، برنامه‌های کاربردی با افراد در رابطه قرار بگیرد، اجرای برنامه‌ها از دور امکان‌پذیر شود و بالاخره عمل انتقال و پردازش اطلاعات از فردی به حالت جمعی تحول یابد. به عبارت دیگر، سیستم شبکه، سیستمی است که هم حضوری تعداد قابل توجهی از افراد را که در نقاط دور قرار دارند، امکان‌پذیر می‌کند و آن‌ها را با هم در یک رابطه مبتنی بر مشارکت قرار می‌دهد؛ از یک سو شاهد توسعه سخت‌افزاری و از سوی دیگر نرم‌افزاری هستیم و این دو هر کدام ابعاد گوناگونی را در برمی‌گیرد. مثلاً فرض کنید حوزه توسعه نرم‌افزارها و همکاری‌های بین‌المللی را در برمی‌گیرد یا در حوزه توسعه نرم‌افزارها و همکاری‌های بین‌المللی در رابطه با شبکه‌ها و بالاخره موقعیتی که در توسعه تکنولوژی اطلاعاتی شاهدش بودیم و آن عبارت بود از شبکه‌های محلی، شبکه‌های کلان شهری، شبکه‌های ملی و اینترنت که اینترنت در نهایت این طیف شبکه قرار می‌گیرد و اهمیتش، طبیعتاً اهمیتی است بیش‌تر برای این که مجموعاً برقرارکننده این رابطه است.

یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح‌شده در اجلاس سران جهان درباره جامعه اطلاعاتی که از دهم تا دوازدهم دسامبر ۲۰۰۳ در ژنو سوئیس برگزار شد بحث دامنه‌داری به نام حاکمیت بر اینترنت (Internet Governance) یعنی چگونگی اداره اینترنت بود. این موضوع اگرچه در پایان اجلاس سران جهان درباره جامعه اطلاعاتی به این‌جا

زندگی می‌کنیم و این رسانه‌ها روزانه پیام‌های بسیار زیادی را منتشر می‌کنند و ما در معرض اطلاعات بی‌شمار زندگی می‌کنیم. این سطح از اطلاعات نه تنها سبک زندگی، سبک آرایش مو، صورت و لباس را تغییر داده و در اتاق خواب‌های ما در شرایطی کاملاً استثنایی از نظر تاریخی از نوآوری‌های اطلاعاتی پر شده است؛ مبل، تختخواب، اسباب و اثاثیه زندگی و طرح‌های تزئینی به طور کلی خواسته‌ها و باورهای ما را نشان می‌دهند. به طور کلی فرهنگ کنونی آشکارا در مقایسه با تمامی دوره‌های قبلی سرشارتر از اطلاعات است. ما در محیطی مملو از رسانه‌های گوناگون زندگی می‌کنیم که مدام در حال نمادسازی‌اند. پیام‌هایی تولید و مبادله می‌شوند که یا به خودمان مربوطند و یا به دیگران و اطرافیان ما. این انفجار بزرگ اطلاعات همراه با یورش‌های سریع و رعدآسای نشانه‌ها و نمادها ما را وارد جامعه جدیدی کرده است که تنها می‌توان از آن به «جامعه اطلاعاتی» تعبیر کرد.^۵

تفکر توأم با تعمق و بازسازی

منطقی جامعه حکم می‌کند که جامعه از

طریق یک برنامه استراتژیک همراه با پژوهش

مستمر به ردیابی و شناسایی هنجارهای

غیرکارکردی و غیرعقلایی همت گمارد

اگرچه بسیاری از مدیران امروز با مقوله فن‌آوری اطلاعات از نزدیک آشنا هستند و برنامه‌های مقطعی و متعددی را برای استقرار امکانات اطلاع‌رسانی در دستگاه‌های خود اجرا کرده‌اند اما هنوز نتایج روشن و مؤثر در پرده ابهام است. دلیل این پدیده این است که برای برنامه‌ریزی صحیح، برنامه‌ای در دست نبوده است. حقیقت این است که خود برنامه‌ریزی هم برنامه‌ای منسجم می‌خواهد. مدیران ارشد و سیاستگذاران کم‌تر به اهمیت گام بسیار ساده‌ای که مربوط به تهیه برنامه‌ای برای برنامه‌ریزی است واقف بوده‌اند.^۶

اهمیت کیفیت اطلاعات

کیفیت اطلاعات برای انتخاب و استفاده از اطلاعات موجود و عرضه‌شده در سازمان یا خارج از آن، از اهمیت فراوانی برخوردار است. از سویی دیگر نیاز به اطلاعات گوناگون برای بقای هر سازمان با توجه به افزایش

حقیقت این است که با توجه به شرایط جهانی اگر جامعه ما نتواند در یک فرآیند آموزشی و پرورشی و مدیریت صحیح متناسب با این شرایط برنامه‌ریزی منسجم و هدفمند نداشته باشد. ممکن است که آسیب‌های مربوط به دوران گذار را با وجوه سخت آن مستحمل شود. مواردی از قبیل، آتومی اجتماعی و اقتصادی، رشد ناموزون و ناهماهنگ، تمایل به پیروی از الگوی تاریخی توسعه غربی در جهت نوگرایی و بروز اختلالات متعدد اوصاف جوامع در حال گذار هستند و با عنایت به موقعیت کشور ما می‌بایست مورد توجه قرار گیرند. از آن‌جا که جامعه ما نیز در «فرآیند دگرگون‌سازی» قرار دارد، ناگزیر از طی این مسیر دشوار با تکیه بر آگاهی‌های عمومی و مشارکت‌های اجتماعی فعال و با توجه به ارزش‌های اعتقادی و فرهنگی خود است.

تفکر توأم با تعمق و بازسازی منطقی جامعه حکم می‌کند که جامعه از طریق یک برنامه استراتژیک همراه با پژوهش مستمر به ردیابی و شناسایی هنجارهای غیرکارکردی و غیرعقلایی همت گمارد و با به‌کارگیری شیوه مجاب‌سازی در صدد تضعیف و حذف بطنی این گونه هنجارهای اجتماعی در عرض جامعه برآید. احتمالاً یک بخش عینی و ملموس در بحث جامعه اطلاعاتی، تعریف آن با توجه به جنبه‌های فرهنگی آن است. اکنون هر یک از ما در زندگی روزمره به چشم خود می‌بینیم که حجم اطلاعات در گردش به طرز شگفت‌آوری در مقایسه با چند سال قبل افزایش یافته است. برنامه‌های تلویزیونی به صورت ۲۴ ساعته در چندین کانال تهیه و عرضه می‌شوند. رادیوها نیز در کانال‌های بسیار زیادی به طور ۲۴ ساعته برنامه پخش می‌کنند. ویدئو، تلویزیون‌های کابشلی و تلویزیون‌های ماهواره‌ای و حتی خدمات اطلاعات رایانه‌ای نظیر تله‌تکس تحقق یافته است. همه این رسانه‌ها به صورت ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی در دسترس مردم قرار گرفته است. علاوه بر افزایش فیلم‌های سینمایی، امانت‌گیری آسان از فروشگاه‌های اجاره فیلم و خرید ارزان از فروشگاه‌های زنجیره‌ای (ویدئو کلوپ) به وجود آمده است. وسایلی مانند ضبط صوت‌های دیسکی و CDهای VCD و DVD در دسترس همگان قرار گرفته است. رایانه‌های شخصی که در خانه‌های بسیاری نفوذ کرده‌اند، اینترنت و پایگاه‌های On-Line اطلاعاتی را نیز به خانه‌های مردم برده‌اند. وبلاگ‌های شخصی پدید آمده و انسان‌های مختلف را در سطح جهان هم‌زمان تولیدکننده و در عین حال مصرف‌کننده اطلاعات کرده است. همه این‌ها در حقیقت گواهی می‌دهند که ما در جامعه‌ای اطلاعات‌محور که سرشار از رسانه‌هاست

پیچیدگی، پویایی و تغییرات محیطی در حال فزونی است. این امر با توجه به رشد نمایی اطلاعات و از طرفی دیگر کوتاه بودن اعتبار آن ابزار و روش‌های مناسبی را طلب می‌نماید تا توسط آن به کیفیت اطلاعات اطمینان پیدا نمود. از این رو با توجه به اهمیت کیفیت اطلاعات، ارزیابی کیفیت اطلاعات برای دستیابی به اطلاعات مورد نظر سازمان امری مهم و ضروری است و لازم است تا با ایجاد ابزار مناسب (ساختار، ابزار، انسان و...) این مهم را به صورت صحیح و مؤثر مدیریت نمود.^۷

مدیریت کیفیت اطلاعات موارد زیر را در سازمان انجام می‌دهد. تعریف هدف‌های کیفی، شاخص، فوائد و نحوه رعایت آن تعیین بزرگی شاخص‌ها و روش‌های اندازه‌گیری آن تحلیل تفاوت (وضع موجود با وضع مطلوب) و اصلاح شرایط برای مدیریت کیفیت اطلاعات در سازمان، لازم است تا در سازمان افسردی برای پاسخ‌گویی، پی‌گیری و مدیریت در این رابطه سازماندهی شوند. برای این منظور می‌بایست بخشی تحت عنوان دفتر کیفیت اطلاعات تحت سرپرستی بخش مدیریت

از مراجع برنامه‌ریزی و مدیریتی از شبکه و بانک‌های اطلاعاتی بهره می‌گیرند، وجود یک رایانه منضم به تجهیزات بر میزهای مدیران امر معمول است. اما مع‌الاسف از میزان بهره‌وری این امکانات اطلاعی در دسترس نیست. البته روشن است که برکات و نتایج مثبت این روند را نمی‌توان انکار کرد و فی‌نفسه موجب حرکت‌هایی - هر چند پراکنده و بی‌سازمان - شده است. لکن به نظر می‌رسد که برای بهره‌گیری درست و سازمان‌یافته آنان از این امکانات موانع و کاستی‌هایی وجود دارد. برخی از این موانع را می‌توان این‌گونه احصا کرد:

الف. ناآشنایی با مفهوم اطلاع‌رسانی

در جامعه کنونی ما تب اطلاع‌رسانی شیوع پیدا کرده است اما مفهوم اصلی، یعنی جنبه علمی آن، در پرده‌ای از ابهام مانده تا جایی که قشر تحصیل‌کرده هم هنوز نتوانسته ارتباط لازم را با این مفهوم برقرار سازد. در بسیاری از مواقع گروه‌های تحصیل‌کرده برای انجام کارهای تحقیقاتی خویش سرگردان می‌شوند و نمی‌دانند که باید به کجا مراجعه کنند.

ب. ناآشنایی با فن‌آوری اطلاعات

یکی از موارد دیگری که اصولاً کل کاوشگران اطلاعات با آن دست به گریبان‌اند، ناآگاهی آنان از فن‌آوری اطلاعات است تا جایی که استفاده‌کننده با تصویری که در ذهن خود از وسایل فن‌آوری اطلاعاتی به‌خصوص رایانه دارد، با دادن کلید واژه‌های کلی یا مفهومی، از اصل موضوع دور می‌شود و در صورتی که کاوشگر به این امر واقف نباشد، حاصل کاوش دچار ریزش کاذب می‌شود و نتیجه مطلوب حاصل نمی‌گردد. از آن‌جا که در جامعه ما اکثر کاوشگران غیرمتخصص هستند، ممکن است که با رایانه خوب کار کنند ولی از تحلیل موضوعی، استفاده از اصطلاح‌نامه‌ها و به طور کلی تفکر اصطلاح‌نامه‌ای به دور می‌باشند. در نتیجه، استفاده‌کننده ناآگاه به اطلاعات مطلوب خود دست پیدا نمی‌کند. نتیجه چیزی جز از دست دادن تعداد زیادی از رکوردهای اطلاعاتی نیست.

ج. عدم تسلط بر زبان‌های خارجی

در حال حاضر بسیاری از کشورها، سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی فرهنگی و هنری آخرین برنامه‌ها، یافته‌ها و نتایج مطالعات خود را از طریق سایت‌های اختصاصی ارائه می‌کنند. این اطلاعات اغلب با فواصل زمانی کوتاه به روز می‌شوند و مطالعه و مرور آن‌ها می‌تواند نتایج ارزنده و مؤثری را برای برنامه‌ریزان و مدیران فرهنگی در

در جامعه کنونی ما تب اطلاع‌رسانی شیوع پیدا

کرده است اما مفهوم اصلی، یعنی جنبه علمی آن، در پرده‌ای از ابهام مانده تا جایی که قشر تحصیل‌کرده هم هنوز نتوانسته ارتباط لازم را با این مفهوم برقرار سازد

دانش ایجاد شود. یکی از موضوعات مهم در رابطه با کیفیت اطلاعات، دستورالعمل‌های اجرایی هستند. به عنوان مثال، نحوه ایجاد اسناد داخلی برای گزارش‌های مرتبط با پروژه‌ها، روش‌های تولید یا ویژگی‌های مربوط به بانک‌های اطلاعاتی در سازمان، نحوه دست‌یابی و نمایش اطلاعات مرتبط با موضوعات متفاوت مورد نیاز در سازمان، از جمله مواردی هستند که در حوزه مدیریت اطلاعات به آن‌ها پرداخته می‌شود. این مدیریت سعی می‌نماید تا با توجه به موضوعات یادشده از کیفیت اطلاعات مورد نیاز به گونه‌ای مطمئن گردد، تا کارها به نحو صحیح و اثربخش انجام شوند.

موانع و کاستی‌های مدیران و برنامه‌ریزان برای بهره‌گیری از اطلاعات

در حال حاضر رقم قابل توجهی از سازمان‌های کشور ام

برداشته باشد اما حقیقت این است که بسیاری از آن‌ها برای استفاده از این منابع با مشکلی فراگیر روبرو هستند و آن عدم تسلط بر زبان‌های خارجی است.

این امر علاوه بر عدم انتخاب صحیح کلید واژه‌ها، در انتخاب رکورد‌های اطلاعاتی نیز آنان را دچار مشکل می‌سازد. با توجه به این‌که در جامعه ما اکثر کاوشگران متخصص موضوعی نیستند، تشخیص رکورد‌های مناسب از نامناسب چندان ساده نیست و تنها تجارب کاوشگران می‌تواند آن‌ها را راهنمایی و در بازیابی اطلاعات یاری کند.

د. عدم به‌کارگیری واژه‌های تخصصی

در بسیاری موارد، استفاده‌کنندگان، به دلیل ناآشنایی با منابع مرجع تخصصی، برای رسیدن به موضوع مورد نظر خود از واژه‌های عمومی که از لغت‌نامه‌های غیرتخصصی بیرون کشیده‌اند استفاده می‌کنند و از آن‌جا که این لغت‌نامه‌ها تخصصی نیستند، انتخاب کلیدواژه از این منابع علاوه بر دور شدن از موضوع، نتیجه مطلوب را نیز حاصل نمی‌کند. برای نمونه وجود کتاب اصطلاح‌نامه توسعه فرهنگی که معادل انگلیسی و فرانسه بسیاری از واژه‌های حوزه فعالیت فرهنگی را در خود دارد می‌تواند کاربران را با انبوهی از اطلاعات متنوع مواجه سازد.

ه. کل‌نگری به اطلاعات

از دیگر مسائلی که کاوشگران با آن مواجه هستند کل‌نگری استفاده‌کننده به اطلاعات است. آن دسته از استفاده‌کنندگان وابسته به مراکز اطلاع‌رسانی که مجبور به پرداخت هزینه‌ها نیستند، بر این باورند که هر چه جامعیت اطلاعات بیشتر باشد، می‌توانند استفاده بیش‌تری از آن بکنند. در صورتی که بالا رفتن حجم اطلاعات نه تنها باعث اتلاف وقت استفاده‌کننده می‌گردد بلکه او را از رسیدن به نتیجه مطلوب نیز باز می‌دارد.

و. تأثیرات روانی

از عوامل دیگری که تأثیر منفی در ایجاد ارتباط صحیح بین استفاده‌کننده و کاوشگر دارد، تأثیرات روانی است. این تأثیرات از هراسی است که استفاده‌کننده از رایانه دارد.^۸

برداشت‌هایی از مفهوم انتقال دانش و فن‌آوری

برداشت‌ها از مفهوم انتقال دانش و فن‌آوری متفاوت است. برخی در پاسخ به این سؤال، انتقال فن‌آوری را به انتقال دانش تفسیر کرده‌اند. از نظرگاه این عده، دانش مرحله‌ای از دانستن است که از طریق مطالعه یا تجربه

مستقیم به دست می‌آید و قابل ذخیره است و به شکل‌های گوناگونی عرضه می‌شود. اسناد کتبی حاوی دانش است، گفت‌وگوی شفاهی گاهی سرشار از دانش است و بانک‌های اطلاعاتی نیز انبوه عظیمی از دانش هستند. از نظر این اندیشمندان، دانش به معنای دانستن (یعنی مطلع بودن) نیست؛ کسی که محتویات یک کتاب را از بر دارد، شاید هرگز نتواند از دانسته‌های خود در مقام عمل استفاده کند، بلکه دانش به معنای توانایی استفاده از اطلاعات و آگاهی‌هاست. پس انتقال فن‌آوری از این دیدگاه، معادل انتقال دانش و توانایی استفاده از اطلاعات خواهد بود و وقتی محقق شده است که گیرنده آن بتواند از فن‌آوری انتقالی در راستای نیازهای خود استفاده کند.

- انتقال فن‌آوری، یعنی انتقال دانش فنی به فراخور شرایط بومی، همراه با جذب و اشاعه اثربخش آن در درون یک کشور و یا از کشوری به کشور دیگر.

- انتقال فن‌آوری، یعنی صدور عوامل تکنولوژیک مشخص از کشورهای توسعه‌یافته به کشورهای در حال توسعه، به گونه‌ای که کشورهای در حال توسعه بتوانند تسهیلات تولیدی جدیدی را ایجاد کرده و به کاراندازند و یا این‌که تسهیلات موجود خود را گسترش دهند. (تعریف از انکتاد)

- انتقال فن‌آوری، یعنی استفاده از یک فن‌آوری موجود در جایی که قبلاً از آن استفاده نشده است.

- انتقال فن‌آوری به طور کلی شامل انتقال توانایی کاربرد و همچنین تطبیق و تغییر و در بسیاری از موارد ایجاد نوآوری در محصول، فرآیند و یا تجهیزات است.

- انتقال فن‌آوری فرآیندی است که طی آن، اطلاعات و پشرف‌های یک سازمان به صورتی درمی‌آید که قابل استفاده برای سازمان دیگری باشد. این امر به معنای سازگار کردن یک فن‌آوری جدید با محیطی دیگر از طریق تغییر و به‌کارگیری خلاقانه آن است.

- و سوانجام، انتقال فن‌آوری یعنی مبادله شایستگی و تفکری که در برای آن قرار دارد، چه به منظور اعتلای شایستگی‌های موجود و چه به منظور پشتیبانی از صنایع کشورهای رو به توسعه در امور طراحی و توسعه محصولات و فرآیندها.

از تعاریف فوق چنین برمی‌آید که گونه‌های مختلفی از انتقال فن‌آوری متصور است که هر کدام در شرایط خاصی به کار می‌آیند و ارزش و ماهیت منحصر به فردی دارند.

ساملی کاسکون نویسنده سرشناس در کتاب معروف خود می‌نویسد: «فرآیند انتقال فن‌آوری دربردارنده ابعاد متعدد و بسیار پیچیده‌ای است که بعضی از آن‌ها شاید متضاد با بعضی از ابعاد دیگر باشد. پیچیدگی این فرآیند،

پس از پردازش روی داده‌ها نتیجه کار تولید اطلاعات است. اطلاعات تولید شده دارای ارزش مخصوص به خود هستند حال آن‌که ارزش اطلاعات بستگی به میزان کمکی است که به تصمیم‌گیری می‌کند.

اطلاعات در هر شرایطی دارای ویژگی‌های خاصی است، اغلب این ویژگی‌ها به صورت زیر است:

۱. صحت اطلاعات: اطلاعات می‌تواند صحیح یا غلط باشد که در صورت غلط بودن تولیدکننده اطلاعات مقصر است.

۲. شکل اطلاعات: اطلاعات می‌تواند به صورت‌های مختلف مانند اطلاعات عددی، متنی و... باشد.

۳. تازگی یا تکرار: اطلاعات معمولاً هر چند وقت یک بار تکرار می‌شود.

۴. مربوط بودن اطلاعات: اطلاعات وقتی مربوط محسوب می‌شود که برای وضعیت خاصی مورد نیاز باشد.

۵. کامل بودن اطلاعات: اطلاعات وقتی کامل است که تمام نیازها را برطرف کند.

۶. به هنگام بودن اطلاعات: اطلاعات باید به اقتضای زمانش باشد.

۷. وسعت اطلاعات: اطلاعات ممکن است حدود وسیعی یا مقدار کمی از حوزه فعالیت را پوشش دهد.

۸. مبدأ اطلاعات: اطلاعات می‌تواند از منابع داخلی یا خارجی باشد.

۹. افق زمانی اطلاعات: اطلاعات ممکن است مربوط به حال، آینده یا گذشته باشد.^۹

روش‌های نیازسنجی اطلاعات

برای تعیین نیازهای اطلاعاتی سه روش مطالعه وجود دارد:

- خودکامی کاربران؛ در این روش بر اساس یک الگوی داده‌شده، کاربران نیازهای اطلاعاتی خود را که مرتبط با وظایف محوله شغلی و حرفه ایشان است، گزارش می‌کنند.

- پرسش و مصاحبه؛ در این روش نتایج حاصل از مذاکره و ارتباط متخصصان اطلاع‌رسانی و کاربران مورد توجه قرار می‌گیرد.

- سفارش‌های اطلاعاتی کاربران؛ سوابق سفارش اطلاعات توسط کاربران منجر به تهیه یک الگو از نیازهای آنان می‌گردد.

بررسی‌های دیگر نیز با مقوله‌بندی حوزه نیازسنجی، سعی در دستیابی به اصولی پایدار برای انجام نیازسنجی اطلاعات کرده‌اند. در یک تقسیم‌بندی کلی، نیازهای اطلاعاتی را در قالب چهار گروه از مفاهیم می‌توان بررسی کرد:

همراه با جاذبه‌ای که دارد، مدل‌سازی آن را به امری ضروری تبدیل می‌کند. این مدل، نه تنها باید خود فرآیند انتقال را تشریح کند، بلکه باید موانع و دشواری‌های موجود بر سر راه انتقال را نیز مشخص نماید. به هر حال، نمی‌توان از بهترین و یگانه‌ترین راه انتقال فن‌آوری صحبت کرد، زیرا اولاً فن‌آوری در حلاء عینیت پیدا نمی‌کند، بلکه در قالب محصول، فرآیند و نیروی انسانی متبلور می‌شود. ثانیاً، فن‌آوری فقط از طریق مسیرهای سازمانی و سازکارهای بسیار متنوع به جریان می‌افتد بنابراین، ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ به اجزای لاینفک فن‌آوری و انتقال آن تبدیل می‌شود. ثالثاً، مسیرهای جاری شدن فن‌آوری بسیار متنوع است و نمی‌توان گفت که بهترین راه انتقال آن فلان مسیر است. از این رو، وجود مدلی اثربخش برای انتقال تکنولوژی، به منظور یافتن راه‌های بهتر انتقال کامل دانش‌ها و فرآیندهای نهفته در فن‌آوری بسیار اهمیت دارد.»

روش‌های انتقال فن‌آوری

برخی از مهم‌ترین روش‌های اکتساب و انتقال فن‌آوری عبارتند از:

۱. انتقال از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (Foreign Direct Investment)
۲. انتقال از طریق سرمایه‌گذاری مشترک (Joint Venture)
۳. انتقال از طریق قراردادهای لایسانس (Licensing Agreements)

اوصاف اطلاعات مورد نیاز مدیران و برنامه‌ریزان

یکی از مهم‌ترین راه‌های ارائه اطلاعات، تهیه گزارش اطلاعات است که در طبقه‌بندی زیر تهیه می‌شود:

۱. گزارش اطلاعات ساده: حاوی اطلاعاتی که مدیران را از اوضاع جاری مطلع می‌کند.

۲. گزارش اطلاعات وضعیتی (میزان پیشرفت کار): مدیران را در جریان بسیاری از مسائل جاری در بحران‌ها قرار می‌دهد و در عین حال از پیشرفت‌ها گزارش می‌دهد.

۳. گزارش اطلاعات هشداردهنده: مبین وقوع تغییراتی است که به صورت ظهور فرصت‌ها، پیش‌بینی مشکلات و... ظاهر می‌شوند.

۴. گزارش اطلاعات برنامه‌ریزی: اطلاعات مربوط به برنامه‌ریزی شامل پیشرفت‌های عمده و برنامه‌هایی است که باید در آینده آغاز شوند.

۵. گزارش اطلاعات عملیاتی داخلی: شامل شاخص‌های مهم و کلیدی در خصوص عملکرد سازمان است.

۶. اطلاعات هوشمند خارجی: اطلاعات و اظهار نظرهای درباره فعالیت‌ها شامل دامنه وسیعی از زمینه‌های مختلف.

۱. مطالعه درباره اشاعه و توزیع اطلاعات

۲. مطالعه کاربران

۳. مطالعه رفتار اطلاع‌یابی کاربران و علل بروز یک رفتار اطلاعاتی

۴. مطالعه روند بهره‌گیری و کاربرد اطلاعات از طریق سنجش و اندازه‌گیری.^{۱۰}

در ایران امروز موج رو به گسترش بهره‌گیری از اینترنت، بسته‌های نرم‌افزاری، شبکه‌های داخلی دانشگاه‌ها و سازمان‌ها و ده‌ها نوع ابزار اطلاعاتی دیگر قابل مشاهده است. باید دید که برنامه‌ریزان و مدیران فرهنگی تا چه اندازه در این موج جدید موفق و کارآمدند.

اطلاعات مورد نیاز مدیریت و برنامه‌ریزی

۱. اطلاعات روزآمد سیاسی و اجتماعی (رویداد، تحلیل)

۲. اطلاعات آماری مربوط

۳. اطلاعات فنی

آن گونه که پیش‌تر نیز به آن اشاره شد، در عصر اطلاعات، اطلاعات تنها زمانی به معنای واقعی شایسته اعتنا می‌شود که توسط مراکز مشخصی به لحاظ موضوعی تحلیل شوند. از منظر عمومی مهم‌ترین مسأله جوامع اطلاعاتی، تحلیل اطلاعات است. محققان اغلب با تعداد متنابهی از سؤالات روبه‌رو هستند: اطلاعات را از کجا می‌توان به دست آورد؟ آیا این اطلاعات جامع و مانع هستند؟ آیا این اطلاعات با اطلاعات سایر منابع سازگارند؟ آیا این اطلاعات قابل اعتمادند؟

ضرورت وجود مراکز تحلیل اطلاعات، علاوه بر مشکلات عمومی در تعدد، تنوع، زبان و دسترسی به اطلاعات، را می‌توان به شکل زیر برشمرد:

- چند بُعدی بودن اطلاعات

- میان رشته‌ای بودن اطلاعات

- نیاز به اطلاعات گذشته و جاری در حوزه تخصصی، به طور متمرکز

- نیاز به اطلاعات دیگران در حوزه تخصصی

- ناسازگاری اطلاعات گزارش شده در یک دوره زمانی یا از منابع مختلف

- نامنظم بودن انتشار اطلاعات

- رقابت در تعداد و توزیع اطلاعات منتشرشده

- برخورداری از فرصت‌ها

- نیاز به اطلاعات در حوزه‌های تخصصی تازه

با این وصف استفاده مطلوب از انبوه اطلاعات موجود در جهان، تنها با مدیریت صحیح در پردازش و انتخاب ممکن است در غیر این صورت اطلاعات انبوه ممکن است اثرات مخرب‌تری از نبود اطلاعات به همراه داشته باشد.

پی‌نوشت:

۱. هوشیار یوسفی، بهرام، نهضت نرم‌افزاری نو در معماری ایران.

۲. شکرخواه، بونس، حاکمیت اینترنت: پیشینه و آینده پیش رو (ایسن مقاله در سومین نشست تخصصی - علمی برنامه‌های مشارکت ایران در دومین مرحله اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی ۹ آذر ۱۳۸۳) ارائه شده است.

۳. حسنی فرنود، بررسی چالش‌های ظهور اولین نسل جامعه اطلاعاتی - دیجیتالی ایران.

۴. دولت الکترونیکی در عمل، معصومه سراج القوم و مهدی فهیمی.

۵. بهرام‌پور، شعبانعلی، انسجام اجتماعی در جامعه اطلاعاتی: نیم‌نگاهی به وضعیت ایران.

۶. بیلو، ج. پاتریک و همکاران، راهنمای اجرایی برنامه‌ریزی استراتژیک، ترجمه منصوره شریفی کلویی، بنیاد صنعتی ایران.

۷. افزاز، عباس، مقدمه‌ای بر توسعه صنعتی کشور و نقش اطلاعات.

۸. شکنجی‌پور، ناصر، تفسیر و تعدیل رفتار اطلاع‌یابی جامعه استفاده‌کننده اطلاعات مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی.

۹. مهبانی تکنولوژی و انتقال تکنولوژی از منظر سیاست‌گذاری برای توسعه تکنولوژی، به اهتمام مهندس عباس فلاح.

۱۰. حسنی، فرنود

۱۱. بابایی، محمود، مبانی نیازسنجی، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی